

Правове регулювання захисту комерційної таємниці

Проаналізовано сучасне законодавство України з питань захисту комерційної таємниці. Розкрито суть розголошення комерційної таємниці та практичні методи здобування відомостей, що становлять комерційну таємницю.

Ключові слова: комерційна таємниця, суб'єкти господарювання, добросовісна конкуренція, недобросовісна конкуренція, інформація.

Анализируется современное законодательство Украины по вопросам защиты коммерческой тайны. Раскрывается суть разглашение коммерческой тайны и практические методы получения сведений, составляющих коммерческую тайну.

Ключевые слова: коммерческая тайна, субъекты ведения хозяйства, добросовестная конкуренция, недобросовестная конкуренция, информация.

Перехід України до ринкових відносин, розвиток підприємництва, зміна форм власності, видів та організаційних форм підприємств супроводжувалися протягом останніх десяти років еволюцією структури кримінального середовища. У державі в законодавчому порядку вжито комплекс заходів, що регулюють відносини у сфері бізнесу. Водночас говорити про всебічне законодавче регулювання підприємницької діяльності можна тільки в певних межах.

Окремого розгляду потребують питання, що стосуються права суб'єктів господарювання діяти в умовах добросовісної конкуренції, захисту підприємців від підприємницького шпигунства і дискредитації серед учасників товарного ринку, вимагання тощо.

Аналізуючи законодавство, покликане охороняти права підприємців від злочинних посягань, слід виходити з того, що найбільша ефективність дії правової норми виявлятиметься на тій її динамічній стадії, коли вже виникли правовідносини і відбувається фактичне застосування правової норми.

Після проголошення Україною незалежності в умовах розвитку ринкових відносин змінюється зміст і сам характер прав людини [1]. На цьому етапі держава не може здійснювати охорону прав громадян, орієнтуючись тільки на той традиційний арсенал юридичних засобів, якими ці права охоронялися колись. Здійснення прав і свобод громадян, закріплених у Конституції України, невіддільне від виконання ними своїх обов'язків.

Проблема забезпечення безпеки підприємництва в Україні висуває на перший план питання ефективності застосування норм права в охороні майнових та інших прав підприємців.

З огляду на сказане необхідно докладніше розглянути деякі теоретичні і практичні аспекти здійснення правових обов'язків громадян у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності.

Застосовуючи метод текстуального аналізу правових актів, що формують правову основу забезпечення безпеки підприємницької діяльності, виокремимо найістотніші аспекти її змісту.

Окремого, досить детального розгляду потребують закони, що захищають підприємця від посягань на його комерційні таємниці, оскільки вони входять у систему актів, що визначають основу правових відносин у сфері підприємницької діяльності.

Стаття 30 Закону України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ визначав зміст поняття «комерційна таємниця». Під *комерційною таємницею* підприємства мають на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами та іншою діяльністю підприємства, яка не є державною таємницею, розголошення (передача, просочення) яких може завдати шкоди його інтересам [2].

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», прийнятий 7 червня 1996 р., розкриває основні ключові поняття системи правових засобів із захисту комерційної таємниці, якими є неправомірне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю, розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці [3].

Неправомірним збиранням інформації, що становить комерційну таємницю, вважається здобування протиправним способом відомостей, що становлять комерційну таємницю, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єктові господарювання (підприємцеві).

Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на це, з відомостями, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єктові господарювання (підприємцеві).

Схилянням до розголошення комерційної таємниці є примус особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, які є, відповідно до законодавства України, комерційною таємницею, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало або могло завдати шкоди суб'єктові господарювання (підприємцеві).

Характерними методами схиляння до розголошення комерційної таємниці є обіцяння винагороди, погроза, залякування, шантаж, опублікування в ЗМІ компрометуючих матеріалів, провокаційних повідомлень, спрямованих на дискредитацію діяльності підприємства, тощо.

Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво, врахування під час планування або здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на це особи протиправно здобутих відомостей, що становлять комерційну таємницю.

Різновидом комерційної таємниці є *банківська таємниця*.

Кримінальна відповідальність за ст. 231 Кримінального кодексу України настає за навмисні дії, спрямовані на одержання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення або іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), а також незаконне використання таких відомостей, якщо це завдало значної шкоди суб'єктові господарської діяльності, і карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі [4, ст. 231].

Відповідно до ст. 232 Кримінального кодексу України відповідальність за навмисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих або інших особистих мотивів і завдало значної шкоди суб'єктові господарської діяльності, карається штрафом з позбавленням права займати певні посади, або займатися певною діяльністю, або виправними роботами, або позбавленням волі [4, ст. 232].

У правовому аналізі змісту процитованих вище ключових понять системи правових засобів на перший план виступають питання, безпосередньо пов'язані з практикою захисту підприємця від посягань на його комерційні таємниці [5].

З цих позицій розгляньмо визначене законодавцем коло осіб, які можуть бути віднесені до числа підозрюваних у здійсненні протиправних посягань на комерційну таємницю.

Зупинитися докладніше на цьому питанні необхідно й тому, що, незважаючи на його очевидну значущість, у юридичній літературі власне дотепер залишаються не дослідженими досить глибоко найважливіші ознаки, які властиві для посягань на комерційну таємницю.

Суть розголошення комерційної таємниці полягає в: ^ ознайомленні особи з відомостями, що становлять комерційну таємницю, без згоди уповноваженої на це особи (наприклад, керівника підприємства, власника комерційної таємниці та ін.); ^ розголошенні (виказуванні) відомостей, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку; ^ розголошенні (виказуванні) відомостей, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості стали відомі у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків.

Поряд з перерахованими визначальною умовою віднесення особи до числа підозрюваних у розголошенні комерційної таємниці законодавець називає заподіяння або передбачувану можливість заподіяння шкоди суб'єктові господарювання (підприємстві).

Говорячи про неправомірне збирання інформації, що становить комерційну таємницю, варто мати на увазі, що в кожному конкретному випадку корисні відомості можуть бути отримані шляхом оцінювання даних у їхній сукупності, що містяться в документах (наприклад, заява в держадміністрацію, реєстрація інвестицій та ін.), які суб'єкт господарювання надає в різні інстанції владних структур.

До практичних методів здобування відомостей, що становлять комерційну таємницю і мають конфіденційний характер, зокрема належать: ^ проведення цілеспрямованих таємних активних операцій; ^ збирання, систематизація, дослідження даних, що не входять у перелік відомостей, охоплених поняттям «комерційна таємниця», але які в разі застосування відповідних методик вивчення, аналізу й оцінювання інформації трансформуються в інформацію винятково важливу для вироблення і здійснення необхідного курсу підприємницької діяльності (носіями таких відомостей, як правило, є звітні документи);

^ придбання інформації за гроші, а також шляхом шантажу, розпитування, випитування, підслуховування, особистих спостережень, фотографування конфіденційних документів (наприклад, договорів про укладені угоди, рахунків-фактур зі штампом «оформлене - пропустити», платіжних вимог тощо) і території об'єктів з метою її вивчення перед проникненням, застосування оптичних приладів, звукозаписної апаратури та ін.; ^ виявлення джерел потрібної інформації; ^ перехоплення з радіо- і телевізійної мережі;

^ використання спецапаратури, мікрофонів, лазерних, інфрачервоних, віконних стетоскопів та ін. (наприклад, у тому числі спецрадіозакладок для негласного знімання вербальної інформації в службових приміщеннях, кімнатах відпочинку персоналу); ^ приховане копіювання службових документів інфільтрованими (засланими) з цією метою особами або придбаними в комерційних структурах помічниками (інформаторами); ^ викрадення документів, що містять конфіденційну інформацію, відомостей, що становлять комерційну таємницю; ^ негласне ознайомлення з документами; ^ засилання злочинними угрупованнями інформаторів.

Під підприємницьким шпигунством розуміють систему методів, прийомів і засобів збирання відомостей про виробництво, його діяльність і підприємців.

Підприємницьке шпигунство має на меті досягнення переваги в конкуренції будь-якими засобами, зміцнення своїх економічних позицій, одержання вигоди і заподіяння шкоди тому, чію комерційну таємницю використано [6, с. 25]. Такі відомості можуть бути отримані не тільки в результаті здійснення таємних, активних заходів, а й шляхом збирання, систематизації, дослідження інформації, здобутої з відкритих джерел. Цілеспрямоване здійснення таких протиправних дій забезпечує підприємців необхідними даними про економічну кон'юнктуру, договірні відносини, зовнішньоторговельні і валютно-фінансові операції конкурентів, які, відповідно до чинного законодавства України, становлять комерційну таємницю.

Варто мати на увазі, що підприємницьке шпигунство виявляється у сфері відносин підприємницької діяльності і, отже, економічне шпигунство посягає на державну таємницю.

Дестабілізуючих факторів, що становлять загрозу підприємництву, досить багато. Так, зокрема, діяльність комерційних структур супроводжується гострою конкурентною боротьбою з використанням протиправних методів і прийомів, серед яких підприємницьке шпигунство - найдієвіший.

Неправомірне використання комерційної таємниці виражається в урахуванні при плануванні підприємницької діяльності без дозволу на це уповноваженої особи відомостей про постачальників, стан ринку збуту, торговельні відносини між суб'єктами господарювання або впровадження у виробництво технологій організації праці, ноу-хау тощо, розроблених іншими, як правило, підприємствами-конкурентами.

Говорячи про протиправні методи посягання на комерційну таємницю, не можна применшувати небезпеку розвідувальної діяльності з боку злочинних угруповань.

Саме ця специфічність і різноплановість посягань на інтереси підприємця зумовлює необхідність оптимального вибору і створення дієвої організаційної структури, здатної протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, спрямованим проти недержавного суб'єкта господарювання. Зрозуміло, треба чітко визначити конкретні напрями роботи створюваної структури, її мету і завдання, вимоги, яким повинні відповідати співробітники такого підрозділу, реально оцінювати можливості залучуваних сил для вирішення поставлених завдань.

Таку оцінку можна зробити за такою схемою. Спочатку аналізують наявну зовнішню обстановку, що впливає на безпеку комерційної структури, а потім враховують обставини, які негативно або позитивно впливають на стан внутрішньої безпеки підприємства. З урахуванням отриманих даних, поставленої мети, реальної можливості придбати відповідні технічні засоби визначається найдоцільніша структура й організаційна форма підрозділу, покликаного забезпечувати безпеку підприємства [7]. Підрозділ також повинен бути скомплектований висококваліфікованими фахівцями.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про підприємства в Україні : Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua> (втратив чинність).
3. Про захист від недобросовісної конкуренції : закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
5. Низенко Э. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности / Низенко Э. И. - К. : МАУП, 2003. - 124 с.
6. Основы экономической безопасности / под ред. Е. А. Олейникова. - М. : Бизнес-школа, 1997. - 288 с.
7. Предпринимательство и безопасность / под ред. Ю. Б. Долгополова. - К. : Универсум, 1991. - 398 с.